Dariusz Góra-Szopiński, *Zakorzenie wolności. Myśl polityczna Michaela Novaka*, Warszawska Firma Wydawnicza SC, Warszawa 2013, ss. 624

Aniela Dylus*

Autor recenzowanej monografii jest związany ze środowiskiem naukowym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W kręgach politologicznych jego nazwisko kojarzone jest głównie z publikacjami w obszarze studiów nad współczesnymi doktrynami politycznymi oraz przenikaniem się sfer polityki i religii. Od początku swej pracy naukowej dobrze czuje się w tych ramach i z pasją zgłębia dobrze postawione wybrane problemy badawcze. Tu też może odnotować swoje największe osiągnięcia badawcze, przedstawione chociażby w monografii *Złoty środek. Kościół wobec współczesnych wizji państwa* (Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, ss. 426) oraz właśnie w rozprawie *Zakorzenie wolności*.

Wiele dobrego można powiedzieć o jego publikacjach. Jedynie tytułem przykładu wspomnę o niektórych sprawach. Przede

wszystkim jego studia nad doktrynami politycznymi nie mają charakteru wyłącznie referującego. Z dużą kompetencją i dojrzałością niejako z góry spogląda na referowane poglądy i nurty doktrynalne. Imponuje przy tym jego erudycja. Zwykle zaczyna od precyzowania pojęć i podważania stereotypowego ujmowania danej doktryny, np. neokonserwatyzmu, idei społecznej gospodarki rynkowej itp. Na pozytywną ocenę zasługuje samodzielna charakterystyka danego nurtu myślowego, często przy zastosowaniu metody porównawczej, tj. na tle fałszywej (niepełnej, stereotypowej, wypaczonej), albo nie do końca trafionej identyfikacji danego nurtu. Dopełnieniem tej charakterystyki bywa wskazywanie na doktrynę krańcowo przeciwną. Już w trakcie prezentacji odnosi się do głównych tez czy poglądów przedstawicieli omawianego nurtu, polemizuje z nimi, ale także z niesprawiedliwymi ich ujęciami, np. z bezzasadną lub niedostatecznie uzasadnioną krytyką. Nie jest to zatem prezen-

* Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Politologii.

tacja neutralna. Autor nie ma ambicji uprawiania „nauki wolnej od wartości”. Zresztą wie, że ten postulat metodologiczny dominujący do niedawna w naukach o polityce (i nie tylko tam) jest nierealistyczny, zwłaszcza w odniesieniu do nauk społecznych. Nie znaczy to, że nie zabiega on o zachowanie maksimum obiektywizmu. Oferowaną czytelnikowi pomocą w uchwyceniu istoty referowanych treści bywają tabele, charakteryzujące dane zagadnienie niemal na sposób weberowskich typów idealnych.

W swoich publikacjach zagadnienia związane z relacją między polityką a religią Autor omawiał na dobrze dobranych przykładach, chociażby stosunku Stolicy Apostolskiej do Action Française, próby redefinicji francuskiej zasady *laïcité* przez prezydenta Sarkozy'ego czy zestawienia myśli Jana Pawła II z politycznym liberalizmem. Prowadząc swoje wywody, Góra-Szopiński nie zadowala się ustaleniami politologii empirycznej. Nie zatrzymuje się na interpretacjach kauzalnych, ale wskazuje na potrzebę filozoficznego, zwłaszcza antropologicznego wyjaśnienia rzeczywistości politycznej. Wraz z uczonymi odrzucającymi paradygmat neopozytywistyczny upomina się w ten sposób o dowartościowanie w polityce i politologii tego często zapoznanego wymiaru. Stwierdzenie zawarte w jednym z jego artykułów, że omawiany akurat „problem korzeniami sięga głębi filozoficznych”¹, moż-

na odnieść do wielu innych podejmowanych przez niego zagadnień.

Sam dla filozoficznego wyjaśnienia zjawisk politycznych często sięga do personalizmu, zwłaszcza do myśli politycznej Jacquesa Maritaina. Zaslugą Góry-Szopińskiego jest przy tym ponowne odkrycie aktualności i politycznego znaczenia myśliciela, którego dorobek stanowi poniekąd klucz hermeneutyczny do zrozumienia tekstów *Vaticanum II* nt. relacji Kościoła do „rzeczywistości ziemskich”, w tym – do „wspólnoty politycznej”. Warto też dodać, że niektóre jego publikacje nie tylko rejestrują trudne relacje Kościół – państwo oraz ich ewolucję, ale wnoszą też pewien wkład do historii katolicyzmu politycznego. Ich Autor przybliży polskiemu czytelnikowi nieco zapomniany dorobek francuskich środowisk naukowych: politologów, socjologów, filozofów, teologów.

Warto tu też podnieść formalne zalety opublikowanego dorobku Góry-Szopińskiego. Autor swobodnie i kompetentnie porusza się i w obrębie nauk o polityce oraz innych nauk społecznych, i w ramach nauk humanistycznych, zwłaszcza filozofii i historii, a nawet w ramach nauk teologicznych. Wszystkie jego publikacje oparte są na solidnej bazie źródłowej. Przypisy w tych pracach świadczą, że Autor ma doskonałe rozeznanie w najnowszej literaturze przedmiotu omawianych zagadnień. Bazując na doskonałej znajomości stanu badań, nie powtarza przeanalizowanych już wątków, ale uzupełnia je o własne spostrzeżenia, aktualizuje, klasyfikuje, typologizu-

¹ D. Góra-Szopiński, *Kryzys światów równoległych i innowator Sarkozy*, [w:] *Społeczne dylematy Europy*, red. D. Gizicka, Toruń 2009, s. 138.

je i porównuje różne ujęcia oraz pokazuje nowe perspektywy. Zgłębianie trudnych zagadnień ułatwia czytelnikowi precyzyjny, a jednocześnie wartki język oraz przejrzysty, logiczny tok wywodów. W interesujący, niesztaampowy sposób dobrze oddaje on uporządkowaną myśl. Teksty tego Autora lub poszczególne części jego monografii zwykle kończą *explicite* formułowane, trafne konkluzje. W każdym razie taka koincydencja naukowej precyzji i językowej lekkości jest cechą rzadko dziś spotykaną w publikacjach naukowych.

Wszystko to dotyczy także monografii *Zakorzenie wolności. Myśl polityczna Michaela Novaka* (Warszawska Firma Wydawnicza SC, Warszawa 2013, ss. 624), przedłożonej w UMK jako rozprawa habilitacyjna. Niewątpliwie jest ona najbardziej dojrzałym dziełem naukowym Góry-Szopińskiego. Nie tyle ze względu na swą objętość² jest publikacją dowodzącą samodzielności naukowej jej Autora. Wobec nieporozumień, które narosły wokół rozumienia oraz interpretacji myśli politycznej Novaka i neokonserwatyzmu w ogóle – i to zarówno w środowiskach politologów, jak i w obrębie katolicyzmu, a z drugiej strony wobec dużego zainteresowania w Polsce (zwłaszcza w latach 90.) koncepcjami harmonijnie łączącymi idee liberalne z katolicyzmem, należy najpierw pogratulować

trafnego wyboru przedmiotu badawczego. Baza źródłowa, na której oparto omawianą tu rozprawę, jest naprawdę imponująca. Z podziwem odnotowuję, że nie ma chyba dokumentu, publikacji, wypowiedzi Michaela Novaka, a także opracowania jego dorobku, polemiki z nim oraz bliższych i dalszych odniesień do jego tez – i to niezależnie od języka danego tekstu – które nie zostałyby uwzględnione w rozprawie *Zakorzenie wolności*. Jest ona rzetelnym, całościowym kompendium myśli politycznej tego czołowego amerykańskiego neokonserwatysty. Choć nie jest to ani pierwsza, ani pierwsza w języku polskim monografia poświęcona temu myślicielowi, jej wyjątkowość polega na tym, że zgodnie z tytułowym sformułowaniem prezentuje myśl Novaka w perspektywie politologicznej. Góra-Szopiński nie ogranicza się do jej inteligentnej rekonstrukcji (co samo w sobie byłoby poważnym zamierzeniem badawczym), ale już w trakcie prezentacji tej myśli prowadzi z ich autorem swego rodzaju dialog. Ponieważ doskonale zna debatę toczoną wokół niektórych jego tez – prezentuje ją czytelnikowi, uzupełniając wywody o własne komentarze i pytania. Zresztą niektóre z nich stawiał bezpośrednio swemu bohaterowi.

W ogóle ważnym rysem jego poszukiwań naukowych, ułatwiającym zrozumienie i odpowiednie zinterpretowanie badanych kwestii, jest kontekstualizacja przedmiotu badawczego, w tym – zabieganie o bezpośredni kontakt z autorami „wziętego na warsztat” dorobku. Obok perspektywy czy-

² Usiłując zmieścić obszerną zawartość w jednym tomie, wydawca zastosował bardzo małą czcionkę. Niewątpliwie utrudnia to lekturę. Niektóre fragmenty publikacji, np. przypisy, motta, trzeba czytać z lupą.

sto teoretycznej Góra-Szopiński preferuje osobiste obcowanie z przedmiotem badawczym. Rzeczywiście, weryfikował swoje tezy i z głównym bohaterem recenzowanej tu monografii – Michaeliem Novakiem – i z innymi neokonserwatystami, i z czołowymi badaczami tego nurtu.

Bogatą treść swej obszernej rozprawy Autor podzielił na trzy części. Oczywiście na jej strukturę składają się też takie standardowe elementy prac naukowych, jak: *Spis tabel, Wykaz skrótów, Wstęp, Zakończenie*, a także *Kalendarium* (biograficzne M. Novaka), *Bibliografia* oraz *Indeks*. Ten ostatni element – to swego rodzaju przewodnik, niezwykle pomocny przy wyborczej lekturze w znajdowaniu wybranych idei czy nazwisk. Szkoda tylko, że w jednym zestawieniu znalazł się i indeks osobowy, i rzeczowy. W rezultacie np. obok Kanta znajdujemy kapitalizm, Jan Paweł II sąsiaduje z jacobinizmem, Keynes z KGB, zaś Krzyżanowski Adam z Ku Klux Klanem i Kubą.

Trzy zasadnicze części książki stanowią przydatne „rusztowanie”, pomagające z obfitego materiału zbudować solidny gmach – logicznie uporządkowaną całość myśli politycznej Michaela Novaka. Odnajdujemy tu trzy niemal klasyczne elementy hermeneutyczne pozwalające dotrzeć do istoty rozpatrywanego problemu. Są one wyznaczone odpowiedzią na pytania: 1/ co twierdzi Autor?, 2/ dlaczego tak twierdzi?, 3/ co ja (lub inni) na to? Pytanie nr 2 można przy tym ujmować albo jako próbę charakterystyki kontekstu – wpływów i inspiracji, którym

podlegał dany autor, albo jako uzasadnienie – wyjaśnienie (przez samego badanego autora) postawionych tez. Jeśli pytanie nr 2 rozumie się w pierwszym sensie, warto właśnie od odpowiedzi na nie rozpocząć całe wywody – tak jak to uczynił Góra-Szopiński. Zaraz na początku dowiadujemy się wtedy, skąd (m.in. z jakiego zaplecza ideowego) wyrasta omawiana następnie twórczość. W recenzowanej monografii trochę niezręczny językowo jest jednak tytuł części I: *Inspiracje ideowe Michaela Novaka a ich polski odbiorca* (co znaczy: polski odbiorca inspiracji ideowych?). Rdzeniem całej rozprawy jest część II, zatytułowana *Diagnozy współczesności*. Świetnie pokazuje interdependencję myśli politycznej i wolnościowego zaangażowania głównego bohatera książki. Nie był on przecież uczonym gabinetowym. W części III pt. *Konfrontacje polityczne* znajdujemy obszerną krytykę i całego nurtu, którego M. Novak był przedstawicielem, i polemikę z myślą tego autora. Dwie pierwsze części kończy zgrabne *Podsumowanie*. Dla elegancji całej struktury należałoby się upomnieć o to samo w części III.

Doceniając prostą logikę i zwyczajną przydatność właśnie takiej struktury pracy, zwracam jednak uwagę, że jest ona adekwatna raczej do podtytułu *Myśl polityczna Michaela Novaka*. Nicią przewodnią rozważań nie jest natomiast tytułowe *Zakorzenianie wolności*. Owszem, problematyka ta jest obecna w całej książce (najpełniej w r. 11), nie wyznacza jednak logiki wywodów. Autor monografii o myśli politycz-

nej Novaka pozostawia czytelnikowi samodzielne znajdowanie tytułowych wątków na kartach swej książki.

Niekiedy polemiczna pasja Autora prowadzi go na manowce. W obronie M. Novaka przed niesprawiedliwymi lub niedostatecznie uzasadnionymi sądami jego adwersarzy wystarczyło przytoczyć argumenty *ad rem*. Niepotrzebne były już dodatkowe argumenty *ad personam*, kierowane np. do osób duchownych – komentatorów myśli Novaka. Tym bardziej, jeśli towarzyszy-

ły temu moralistyczne pouczenia – oczekiwania „uważniejszego, bardziej kontemplacyjnego podejścia do rzeczywistości” (*Zakorzenie ...*, s. 220). Nie podważa to jednak generalnie bardzo dobrego wrażenia po lekturze tej dobrze skomponowanej, oryginalnej i bogatej treściowo monografii. Jest ona i od strony metodologicznej, i merytorycznej, i językowej naprawdę dojrzałym dziełem. Świadczy też o benedyktyńskiej pracowitości jej Autora i umiejętności zorganizowania sobie warsztatu badawczego.